सरूभक्तका विज्ञान नाटकमा पात्रविधान

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्

ायअन्तर्गत

नेपाली केन्द्रीय विभागको स्नातकोत्तर तह

द्वितीय वर्षको दसौं पत्रको

प्रयोजनका लागि

प्रस्तुत

शोधपत्र

शोधकर्ता

विकुल शाही

नेपाली केन्द्रीय विभाग

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

कीर्तिपुर, काठमाडौं

२०७५

सरूभक्तका विज्ञान नाटकमा पात्रविधान
विकुल शाही
२०७५

शोधनिर्देशकको सिफारिस

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानवविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङकाय, नेपाली केन्द्रीय विभागअन्तर्गत स्नातकोत्तर तह चौंथो सत्रका विकुल शाहीले तयार गरेको '**सरूभक्तका विज्ञान नाटकमा पात्रविधान**' शीर्षकको शोधपत्र आवश्यक मूल्याङकनका लागि नेपाली केन्द्रीय विभाग समक्ष सिफारिस गर्दछु ।

....

उपप्रा.डा.अशोक थापा

शोधनिर्देशक

नेपाली केन्द्रीय विभाव

कीर्तिपुर, काठमाडौं

मिति : २०७५/०९/१३

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्काय

नेपाली केन्द्रीय विभाग

कीर्तिपुर

स्वीकृतिपत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्कायअन्तर्गत नेपाली केन्द्रीय विभागको छात्र विकुल शाहीले स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको दशौँ पत्रको प्रयोजनका लागि तयार पार्नुभएको **'सरूभक्तका विज्ञान नाटकमा पात्रविधान'** शीर्षकको शोधपत्र आवश्यक मूल्याङ्कन गरी स्वीकृति गरिएको छ ।

शोधमूल्याङ्कन समिति

१.प्रा.डा.देवीप्रसाद गौतम (विभाग प्रमुख) ....

२.उपप्रा.डा.अशोक थापा (शोधनिर्देशक) ....

३. सहप्रा.डा.दुर्गाबहादुर घर्ती (बाह्य परीक्षक) ....

मिति : २०७५/०९/२६

कृतज्ञताज्ञापन

'सरूभक्तका विज्ञान नाटकको पात्रविधान' शीर्षकको शोधपत्र मैले त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्कायअन्तर्गत स्नातकोत्तर तहको प्रयोजनका लागि आदरणीय गुरु उपप्रा.डा अशोक थापाज्यूको निर्देशनमा तयार पारेको हुँ । आफ्नो कार्यव्यस्ततालाई प्रवाह नगरी प्रस्तुत शोधपत्र तयार गर्ने सन्दर्भमा प्रेमपूर्वक उचित सल्लाहसुझाव र ज्ञान दिई सहयोग गर्नुहुने श्रद्धेय गुरुप्रति आफू ऋणी भएको आत्मसात गर्दै हार्दिक आभार एवम् कृतज्ञता प्रकट गर्दछु ।

मैले तयार पारी बुझाएको शोधप्रस्तावलाई स्वीकृति दिई प्रस्तुत शोधपत्र लेख्ने सुअवसर गर्नुहुने त्रि.वि.नेपाली केन्द्रीय विभागका विभागीय प्रमुख प्रा.डा देवीप्रसाद गौतम ज्यूप्रति आभार व्यक्त गर्दछु । मेरो पढाइको वर्तमान क्षणसम्म हार्दिक उत्प्रेणा र माया दिदै पढाइको अवसर जुटाउनुहुने मेरा पूज्य बुबा हर्कबहादुर शाही, आमा नन्दादेवी शाही साथै दाजु गोकुल शाहीप्रती कृतज्ञता प्रकट गर्दछु । शोधपत्रको सामग्रीसङ्कलन र अध्ययनकार्यमा पुस्तकालय सुविधा प्रदान गरी विभिन्न पुस्तक र पत्रपत्रिका उपलब्ध गराई सहयोग गर्ने त्रि.वि.पुस्तकालय कीर्तिपुरका सर्म्पूण कर्मचारीहरू धन्यवादका पात्र हुनुहुन्छ । शोधपत्र लेखनकै क्रममा आफ्नो अनुभव बाँड्न सरसहयोग गर्ने मित्रहरूलाई धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

प्रस्तुत शोधपत्र आवश्यक मूल्याङकनका लागि नेपाली केन्द्रीय विभाग समक्ष पेस गर्दछ ।

शोधार्थी

विकुल शाही

नेपाली केन्द्रीय विभाग

कीर्तिपुर

शैक्षिक सत्र : ०७४/०७५

रजिष्ट्रशन नं : ६-२-६०५-३२-२०१२

मिति : २०७५/०९/२६

विषयसूची

परिच्छेद एक : शोधपरिचय **१-६**

१.१. विषयपरिचय १

१.२. समस्याकथन २

१.३. शोधकार्यको उद्देश्य २

१.४. पूर्वकार्यको समीक्षा २

१.५. पूर्वकार्यको औचित्य ५

१.६. शोधविधि ५

१.६.१. सामग्रीसङ्कलन विधि ५

१.६.२. अध्ययन तथा विश्लेषण विधि ६

१.७. शोधपत्रको सङ्गठन

परिच्छेद दुई : विज्ञान नाटककार सरूभक्तको यात्रा र प्रवृत्ति **७-१८**

२.१. पृष्ठभूमि ७

२.२. सरूभक्तको जीवनी ७

२.३. नाटककार सरूभक्तको साहित्ययात्रा १०

२.३.१. कवि सरूभक्त १०

२.३.२. कथाकार सरूभक्त ११

२.३.३.उपन्यासकार सरूभक्त १२

२.३.४. नाटककार सरूभक्त १२

२.४. सरूभक्तको नाट्यर्सिजना र यात्रा १३

१. पहिलो चरण १३

२. दोस्रो चरण १४

३. तेस्रो चरण १६

२.५. सरूभक्तको विज्ञान नाटकलेखन १७

२.६. सरूभक्तका विज्ञान नाटका प्रवृत्तिहरू १८

परिच्छेद तीन : विज्ञान नाटकमा पात्र १९-३१

३.१. विषयपरिचय २०

३.२. साहित्यमा पात्र २०

३.३. पात्रबारे पूर्वीय मान्यता २१

३.४. पात्रबारे पाश्चात्य मान्यता २३

३.५. सरूभक्तको विज्ञान नाटकमा पात्र २५

३.६. नाटकमा पात्रका प्रकार २५

३.७. निष्कर्ष ३१

परिच्छेद चार : सरूभक्तका विज्ञान नाटकमा पात्रचित्रण ३२-४८

४.१. पृष्ठभूमि ३२

४.१.१ 'इथर' नाटकको पात्रविधान ३२

४.२ पृष्ठभूमि ३७

४.२.१ 'निमावीय' नाटकको पात्रविधान ३८

४.३. पृष्ठभूमि ४८

४.३.१ 'समयगीत' नाटकको पात्रविधान ४९

परिच्छेद पाँच : सारांश निष्कर्ष र सन्दर्भसामग्री ५६-६३

५.१ सारांश ५६

५.१.२. प्राप्ति ५७

५.२ निष्कर्ष ५९

५.३ सन्दर्भसामग्री सूची ६२